

УДК 82.312.4:791.43

DOI 10.31494/2412-933X-2019-1-8-65-72

SOCIOPATHIC SHERLOCK, HALLUCINOGENIC BASKERVILLES HOUND: ADAPTATIONS OF THE CLASSICAL DETECTIVE STORY FOR TELEVISION

СОЦІОПАТИЧНИЙ ШЕРЛОК, ГАЛЮЦИНОГЕННИЙ СОБАКА БАСКЕРВІЛІВ: АДАПТАЦІЇ КЛАСИЧНОГО ДЕТЕКТИВНОГО СЮЖЕТУ ДЛЯ ТЕЛЕБАЧЕННЯ

SOFIYA FILONENKO,

Doctor of Philological Sciences,
Professor

<https://orcid.org/0000-0003-1023-468X>
sofil23@ukr.net

Berdiansk State Pedagogical
University
✉ 4 Schmidta St.,
Berdiansk, Zaporizhzhia region,
71100

СОФІЯ ФІЛОНЕНКО,

доктор філологічних наук,
професор

Бердянський державний
педагогічний університет
✉ вул. Шмідта, 4
м. Бердянськ, Запорізька обл.,
71100

Original manuscript received March 07, 2019

Revised manuscript accepted April 19, 2019

ABSTRACT

The story “The Hound of the Baskervilles” by Sir Arthur Conan Doyle is one of the classic detective plots that has been adapted many times for cinema and television since 1914. Adaptations of the 2010s: The British television series “Sherlock” and the American television series “Elementary” are remakes of the literary primary source, presenting the ultramodern world, full of cutting-edge technology. The image of Sherlock Holmes in these adaptations is deviant, which corresponds to modern trends of popular culture. Adaptation of the story “The Hound of the Baskervilles” in these series modifies the genre of the Gothic mystery towards the paranormal thriller, criminal drama and conspiratorial detective. Television versions express the phobia of a contemporary person towards military technology, genetic modifications, inventions that can fall into the hands of an immoral person and become instrumental in the crime. The investigation leads Sherlock Holmes and his assistant to a secret military base or a secret laboratory of the Innovation Foundation, which is commissioned by the military. The Gothic monster itself – the hound of Baskervilles – acquires a hallucinogenic nature. The adaptations use the plot lines, system of characters of the original literary text, but their functions and characteristics appear in a modified form. Gothic elements refer to dangerous terrain or secret object, building or base. The story line, related to the pragmatic motive of the crime, remains actually unchanged. In both adaptations there is an additional plot line that humanizes the image of Sherlock Holmes, softens his rational nature and eccentric skills. However, in modern remakes there is no love story, as in the original text of the tale. The television adaptation of “The Hound of the Baskervilles” of the 2010s proves the flexibility of the plot of the classic detective by Sir Arthur Conan Doyle, that maintains

psychological and moral conflicts, local coloring and intrigue.

Key words: *detective fiction, Sherlock Holmes, TV adaptation, new technology, remake.*

Повість Артура Конан Дойля “Собака Баскервілів” (The Hound of the Baskervilles, 1902) є одним із найвідоміших детективів у світі, увійшла до канону детективної літератури, включена до шкільних та університетських програм. Судячи з кількості адаптацій для екрану, вона є одним із детективів, що найбільш приваблює кінематографістів та телевізійників, адже в цій класичній історії є всі компоненти для успішного й захопливого фільму: яскравий герой, локальний колорит, гостра інтрига й карколомні перипетії, готична містика, монстр і навіть любовна історія. Алекс Вернер стверджує: “Очевидно, в культових оповіданнях Артура Конан Дойля сховано дещо, що дає змогу ґрунтовно переробляти їх для нових адаптацій, байдуже, чи залишається дія у Вікторіанській добі, чи переноситься в сучасність” (Вернер, 2016: 7)

Перша кіноадаптація “Собаки Баскервілей” була створена в Німеччині у 1914-1915 роках Рудольфом Майнертом для компанії “Вітоскоп” – це німий чорно-білий фільм у чотирьох частинах, де роль Шерлока Голмса зіграв зірковий актор Альвін Нойс, а доктор Ватсон узагалі відсутній (Вернер, 2016: 212). Загалом, у ранніх екранізаціях шерлокіани з текстами поводитися досить вільно, міняючи жанр детективу на комедію чи авантюрну історію, додаючи як персонажів Ната Пінкертон або Арсена Люпена (Вернер, 2016: 212).

Пізніше за адаптації “Собаки Баскервілів” бралися британці, американці, австралійці, канадійці, японці, свої версії повісті у різний час знімали в нацистській Німеччині, в СРСР та в індійському Боллівуді. Роль Голмса за понад 100 років зіграли десятки акторів, найвідоміші з яких – це Безіл Ретбоун, Джеремі Бретт, Пітер Кушинг і Василь Ліванов (Barnes, 2004). Двосерійний телевізійний фільм Ігоря Масленнікова “Собака Баскервілів” 1981 року досі користується неймовірною популярністю на пострадянському просторі; його виконано в жанрі детективної комедії, де яскраві образи Голмса і Ватсона затінив темпераментний “ковбой” сер Генрі Баскервіль, зіграний Нікітою Михалковим.

Загальновідома історія створення повісті: її ідею Артуру Конан Дойлю підказав журналіст із Девоншира Роберт Флетчер, який згодом претендував на частку авторського права на цей твір (Cavendish, 2002). Саме він вказав письменнику на колоритні дартмурські легенди до пекельних собак, які переслідують старовинні роди. Імовірно, в основу сюжету покладено легенду про прокляття сім’ї Кебелл з Бекфастлі, хоча подібних мотивів у локальному фольклорі було багато. У 1901 році Конан Дойль разом із журналістом здійснив захопливу подорож Дартмуром, і похмури чари цієї дикої, кам’янистої місцевості пробудили натхнення детективіста. Уже в березні він повідомив у листах редактуру і матері про намір створити “неймовірно жакливу історію”. Спершу Шерлок Голмс у сюжеті не планувався: на той момент письменник охолював до свого персонажа і навіть позбувся його. Попри протести читачів, Конан Дойль

не збирався воскресати сищика №1. Утім, коли в авторській уяві сформувалася диявольська детективна інтрига, прозаїк зрозумів, що розплутати такий вузол спроможний лише Шерлок. Отже, Голмса повернули до життя, але події в повісті за часом передували його загибелі і не заперечували її. Із серпня 1901 по квітень 1902 року “Собака Баскервілів” друкувалася в ілюстрованому журналі “Стренд”, у березні 1902 року вийшла перша книжкова версія твору (Cavendish, 2002). І в журнальній, і в книжковій публікаціях Дойль подякував Роберту Флетчеру за ідею і допомогу, проте співавтором його так і не визнав.

З часом повість “Собака Баскервілів” стала одним із центральних текстів шерлоколомсівського канону. Готичний детектив викликав увагу як літературознавців, так і кінематографістів (Allan & Pittard, 2019). Численні екранізації твору, осучаснення його сюжету мотивують актуальність вивчення трансформації цього літературного тексту під час його перенесення на екран.

В останні 10 років з’явилися новітні версії шерлокіани: це телевізійні адаптації, рیمейки, що переносять дію детективних історій у наш час. Перший – британський серіал “Шерлок” (Sherlock), знятий BBC, який стартував 25 липня 2010 року та налічує чотири сезони по три серії в кожному. Серіал створили Марк Гетісс та Стівен Моффат, а роль Шерлока виконав Бенедикт Камбербетч. Другий рیمейк – американський серіал “Елементарно” (Elementary), відзнятий режисером Робом Доерті для телеканалу CBS, його покази почалися 27 вересня 2012 року і тривають досі. На сьогодні у серіалі 6 сезонів і 141 серія. Головну роль зіграв Джонні Лі Міллер, характерною рисою нашого часу є гендерний акцент: жінка в ролі доктора Ватсон (акторка Люсі Лью).

Обидві адаптації 2010-х років є ультрасучасними: замість затишної вікторіанської та едвардіанської Англії перед глядачами постає світ хай-тек, світ мегаполіса, локалізований у Лондоні та Нью-Йорку. Прикметно, що в обох версіях Шерлок Голмс є девіантом: у серіалі BBC він високофункціональний соціопат (Вернер, 2016: 227), в “Елементарно” – наркоман у стані ремісії. Обидві теми є новітнім трендом масової культури, своєрідною варіацією теми Інакшості, коли Героєм може бути людина з психічними розладами чи із залежностями. Дойлівські риси персонажа: відстороненість, концентрація, невідповідність емоціям, дивацтва – у згаданих сімейках доведені до краю й гіперболізовані. У цих телевізійних адаптаціях продемонстровано світ високих технологій, панування новітніх медіа, світ айфонів і Фейсбука, що модернізувало саму природу злочинності: кримінал уже не персоналізовано британськими аристократами в їхніх розкішних маєтках, як у класичному варіанті детективу. Відповідно, обидва Голмси, британський та американський, активно застосовують модерні технології в слідстві – це “цифрові версії” героя, успіх якого забезпечує тільки високий IQ, але й гаджети та медіа (Стрижак, 2013: 6-7). Відповідно змінилися стосунки Голмса з поліцією: теперішні телевізійні сищики не самостверджуються за рахунок недолугих полісменів, а скоріше співпрацюють із ними як консультанти,

спираються на їхню допомогу і використовують можливості правоохоронної системи.

В обох названих серіалах є серії, зняті за мотивами “Собаки Баскервілей”. У “Шерлоку” це 2 серія 2 сезону під назвою “Собаки Баскервіля” (The Houndes of Baskerville), яка була презентована 8 січня 2012 року. В “Елементарно” це 16 серія 4 сезону “Загнаний” (Hounded), що вийшла 10 березня 2016 року. Ці серії мали високий глядацький рейтинг (хоч і не найвищий за весь час демонстрації серіалів). За сюжетом вони дещо подібні одна до одної, що зумовлено як спільністю літературного першоджерела, так і однаковими реаліями життя у 2010-х роках. Мета цієї студії – простежити, як модифікувався сюжет повісті Артура Конан Дойля “Собака Баскервіля” в обох телевізійних адаптаціях.

У серії “Загнаний” серіалу “Елементарно” відбувається загибель юного Чарльза Баскервіля: він одчайдушно втікає від невідомого переслідувача й потрапляє під колеса вантажівки. Брат загиблого – привабливий багатий Генрі Баскервіль – просить консультанта поліції Шерлока Голмса встановити причини трагедії, підозрюючи в ній злий умисел. У фільмі одразу звучить мотив злочину – спадщина: обидва брати займалися венчурним бізнесом, інвестували у високі технології, але при цьому були “патентокрадіями”. Поруч із “прагматичною” лінією розслідування виринає “готична”: свідок загибелі – алкоголік-безхатченко – бачив жажливу тварину розмірами з вовка чи ведмедя, яка світилася в темряві і страшенно ричала. Утім, його свідчення не викликають довіри. Поступово Голмс і доктор Ватсон виходять на проблему створення генетично-модифікованих організмів: вони потрапляють у лабораторію фонду Баскервілів, де ведуться найрізноманітніші експерименти, в тому числі й генетичні модифікації рису і бавовни, знаходять там собаку Корнуелла, яка світиться через підживлення гену медузи. Досліди братів викликають ненависть борців із ГМО, тому серед підозрюваних опиняється товстун Селден: він погрожував Баскервілям через акаунт у соціальних мережах. Активіст демонструє Голмсу і Ватсону фото бійцівської собаки, створеного для військових (екземпляр K9). Згадаймо, що ім'я Селден в оригінальному творі Конан Дойля носив каторжник-утікач, що переховувався на болотах і загинув через напад монструозного собаки. Отже, у серіалі, як і в повісті, перші згадки про демонічного собаку є хибними слідами в розслідуванні. Третій собака здійснює напад на Генрі Баскервіля в його будинку, але виявляється не живим організмом, а механічним пристроєм із системою самонаведення, створеним для потреб армії як супутник і помічник солдата. Це був проєкт фонду “Степлтон Інновейшнз” на чолі з Роджером Степлтоном (ім'я запозичено в злочинця з літературного тексту). Власник фонду повідомляє слідчим, що на замовлення військових розробляв модель собаки ГАС, було сконструйовано 10 таких роботів, але собака № 5 зник за таємничих обставин. Шерлок Голмс за допомогою поліції і медіа розповсюджує інформацію про загибель Генрі Баскервіля і в такий спосіб створює пастку для злочинця, який оприявнює себе. Ним виявилася міс Лайонз,

донька Айка Баскервіля, брата Генрі і Чарльза, про яку ніхто не знав. У повісті Лора Лайонз не була вбивцею, а лише коханкою злочинця Степлтона, яка ненавмисно допомогла йому здійснити кривавий задум і вбити сера Чарльза. Отже, головний мотив злочину і тип злочинця не змінені порівняно з літературним оригіналом: це невідомий нащадок роду, який доводить до смерті багатіїв-власників інвестиційного фонду з метою заволодіти величезною спадщиною. Собака також виступає знаряддям злочину. Серія “Загнаний”, на відміну від текстової основи, майже позбавлена готичного флеру. Тут не відчувається злих чарів Дартмура (дія перенесена в Нью-Йорк), хоча наявні кілька сцен у дусі гора: переслідування, моторошні звуки, напад невідомої істоти. Таким чином, сюжет “Загнаного” здебільшого апелює до модерних фобій через генетичні модифікації та змови військових, але страхітливий спосіб убивства не містить жодної містичної компоненти: це не світ старовинних легенд про жажливі місцевості і монстрів, а світ чистогану, конкуренції, нечесного бізнесу.

Майже ідентичну проблематику висвітлює і рімейк “Собаки Баскервіля” із серіалу “Шерлок”. Початкові сцени містять алюзії на різні історії про Голмса: герой потерпає від абстиненції, не маючи цікавої справи, доктор Ватсон прагне контролювати його залежність від нікотину, з’являється клієнт, якого вмить розшифровує Голмс. У повісті таким клієнтом виступав доктор Мортімер, але в серіалі ним є юний багатій Генрі Найт, якого переслідують нічні страхіття: він побачив убивство батька в 10 років у страшній місцевості – диявольському урвищі Дартмура. Тобто до Голмса звертається сама потенційна жертва, а не її лікар. Психотерапевт Найта – лікарка Мортімер (у ролі доктора виступає жінка) радить йому звернутися по допомогу до Голмса. Сищик спочатку відмовляється їхати в Грімпен, надсилає туди Ватсона, але за кілька хвилин погоджується, почувши про сліди гігантських лап і про таємничого “хаунда”. Надалі в серії образи зловісного собаки множаться: місцева легенда про монстра в урвищі, створена не без участі Найта, є приманкою для туристів, що збільшує прибутки міських власників пабів і готелів, дартмурський краєзнавець Флетчер водить екскурсії на легендарні місця. Отже, готика є предметом комерції в масовій культурі, що обіграно в серії. У фільмі чітко простежується готичний топос: урвище в містичному тумані, мінне поле перед військовою базою “Баскервіль”, всіяне табличками “Небезпечно”. Секретна база, де військові проводять свої страшні експерименти над усім живим, виступає центром зла. Прорвавшись туди, Голмс і Ватсон знайомляться з доктором Степлтон, яка так само експериментує з генами тваринам, що світається. База охороняє майор Беррімор, чие прізвище також запозичене з літературного оригіналу (дворецький у Баскевіль-голі), він втілює тип відданого служачи.

Упродовж усієї серії “Собаки Баскервіля” Шерлок Голмс переживає внутрішній конфлікт, розлад тіла й розуму: він бачить монстра вночі в урвищі, але сумнівається в побаченому, підозрюючи якусь сучасну технологію, що спотворює рецепцію, імовірно, наркотик.

Цей ключовий мотив присутній в оригінальному тексті і є основою для формули готичного детективу, що збережено у фільмі. Подібну ситуацію роздвоєння рецепції переживає і Ватсон на секретній базі, якому в таємничому бункері ввижається ричання собаки. Отже, монстр у серіалі «Шерлок» має галюцинаторну природу і є продуктом “сну розуму”, що викликаний впливом невідомого хімікату. Застосувавши прийом “палаців розуму” (уявних ментальних map), Голмс виходить на мету цього експерименту: створення хімічної зброї, що розпилюється в повітрі на ворожих солдатів і викликає паніку, агресію і безум. Проект давно закрили через небезпеку, але до цих експериментів був причетний доктор Боб Фрекленд, що працював на базі “Баскервіль” і підтримував дружні стосунки з родиною Найтів. Він і був справжнім убивцею батька Генрі Найта та намагався спровокувати психопатію в самого хлопця, застосувавши хімікат. У фіналі Фрекленд гине від своїх же злих умислів на мінному полі в урвищі Дьюера: таким чином повторюється розв'язка літературного тексту, хоча сам злочинець змінений. Отже, джерелом криміналу у серії “Собаки Баскервіля” є саме військові експерименти над людською психикою, що відсилає глядачів до жанру конспірології (базованій на теорії змов) і виражає сучасну фобію перед зброєю масового знищення, що потрапила в руки негідників.

Прикметно, що в обох фільмах сценаристи додали додаткові сюжетні лінії, які гуманізують образ ексцентричного Голмса. В “Загнаному” це стосунки Шерлока із судовим експертом Южином Гоузом, що потерпає від посттравматичного стресового розладу і зловживає транквілізаторами: Голмс бачить цю проблему, бо сам переживає подібне і зривався в наркотичну залежність, тому докладає всіх можливих зусиль, щоб друг не повторив його помилок і таки домагається того, щоб Юджин звернувся до лікаря і взяв відпустку. У “Собаках Баскервіля” розгортається конфлікт Голмса і Ватсона: Шерлок болісно переживає розлад відчуттів і сумніви у власному інтелекті, тому різко опирається спробам доктора заспокоїти його і в запалі вигукує, що не має друзів. Окрема лінія – недолугі спроби Шерлока вибачитися перед ображеним Ватсоном. Загалом, на відміну від оригінальної історії, Голмс і Ватсон перебувають у дружньо-конфліктних відносинах у всьому серіалі, доктор дозволяє собі справедливо критикувати сищика за позерство, пиху, зневажання почуттями інших, немов “заземляє” його. Ця психологічна лінія драматизує сюжет серіалу. Утім, на відміну від літературного першоджерела, телевізійні адаптації “Собаки Баскервіля” зовсім не містять любовної лінії. Яскравий жіночий образ в “Загнаному” – це не таємна коханка чи дружина (Лора Лайонз, Беріл Степлтон), а вправна сищиця і помічниця Голмса або жінка – безжалісна вбивця, а в “Собаках Баскервіля” – жінка-науковець (доктор Степлтон) чи психотерапевт (Мортимер), обидві другорядні в сюжеті.

Обидва епізоди серіалів мають і відмінності жанрового характеру: базовані на готичному детективі, вони зводять його то до кримінальної драми, то до горора і містичного трилера, хоча детективний складник залишається (наявна загадка вбивства, в центрі сюжету – розслідування, у фіналі злочинця викрито, а зло покарано).

Сучасні телевізійні адаптації “Собаки Баскервілей” засвідчують неймовірну пластичність героїв і сюжетів класичних текстів Артура Конан Дойля, які здатні наповнюватися модерним матеріалом і зберігати моральні вектори, готичний колорит, драматичну інтригу людських стосунків. Детективна формула вбирає в себе сучасні реалії технологізованого світу та переакцентує природу зла: людина, позбавлена етичних орієнтирів, використовує технічні новації для скоєння злочинів, людство не здатне опанувати високі технології, що перетворюються на загрозливого “монстра”.

Література

1. Вернер А. Шерлок Холмс. Человек, который никогда не жил и поэтому никогда не умрёт / А. Вернер ; [пер. с англ. М. Фетисова]. – Москва : Издательство АСТ, 2016. – 256 с.
2. Стрижак Е. «iHolmes»: трансформация образа Шерлока Холмса в массовой культуре (от живого разума к искусственному интеллекту) [Электронный ресурс] // Школа культурологии. Политика массовой культуры: конференция. – Москва, 2013. – Режим доступа: culture.hse.ru/data/2013/12/10/1339186105/Стрижак%20E.%20iHolmes..pdf
3. [Barnes](#) Alan. *Sherlock Holmes on Screen The Complete Film and TV History*. Richmond : Reynolds & Hearn, 2004. – 240 p.
4. Cavendish Richard. *Publication of the Hound of the Baskervilles*. – History Today, 2002 <https://www.historytoday.com/archive/publication-hound-baskervilles>
5. Allan J.M., Pittard C. [Eds]. *The Cambridge Companion to Sherlock Holmes*. – Cambridge University Press, 2019. – 280 p.

References

- 1.Allan, J. M., Pittard, C. [Eds]. (2019). *The Cambridge Companion to Sherlock*. Cambridge University Press.
2. [Barnes](#), A. (2004). *Sherlock Holmes on Screen The Complete Film and TV History*. Richmond : Reynolds & Hearn.
- 3.Cavendish, R. (2002). *Publication of the Hound of the Baskervilles*. History Today. Retrieved from <https://www.historytoday.com/archive/publication-hound-baskervilles>.
- 4.Stryzhak, E. (2013). «iHolmes»: *transformatsiya obraza Sherloka Holmsa v massovoy kulture (ot zhivogo razuma k iskusstvennomu intellektu)* [«iHolmes»: The Transformation of the Image of Sherlock Holmes in Popular Culture (From the Living Mind to Artificial Intelligence)]. Moscow : School of Culture Studies. Retrieved from culture.hse.ru/data/2013/12/10/1339186105/Стрижак%20E.%20iHolmes..pdf [in Russian].
- 5.Verner, A. (2016). *Sherlock Holmes. Chelovek, kotoryiy nikogda ne zhil i poetomu nikogda ne umryot* [Sherlock Holmes. The Man Who Never Lived and Will Never Die], Moscow : AST [in Russian].

АНОТАЦІЯ

Повість Артура Конан Дойля “Собака Баскервілей” є однією з класичних детективних історій, яку багато разів адаптували для кіно й телебачення починаючи з 1914 року. Адаптації 2010-х років: британський телесеріал “Шерлок” та американський телесеріал “Елементарно” – є рімейками літературного першоджерела, що презентують ультрасучасний світ, сповнений новітніх технологій. Образ Шерлока Голмса в цих адаптаціях є девіантним, що відповідає сучасним трендам популярної культури. Адаптації

повісті “Собака Баскервілів” у цих серіалах модифікує жанр готичного детективу в бік містичного трилера, кримінальної драми та конспірологічного детективу. Телевізійні версії виражають фобії сучасної людини перед військовими технологіями, генетичними модифікаціями, винаходами, які можуть потрапити до рук аморальної людини і стати знаряддями злочину. Розслідування приводить Шерлока Голмса та його помічника до секретної військової бази або темної лабораторії інноваційного фонду, що працює на замовлення військових. Сам готичний монстр – собака Баскервілів – набуває галюциногенної природи. В адаптаціях використовуються сюжетні лінії, система персонажів оригінального літературного тексту, проте їхні функції та характеристики постають у змінній формі. Елементи готики стосуються небезпечної місцевості чи засекреченого об’єкта, будинку чи бази. Сюжетна лінія, пов’язана з прагматичним мотивом злочину, залишається практично незмінною. В обох адаптаціях наявна додаткова сюжетна лінія, яка гуманізує образ Шерлока Голмса, пом’якшує його раціональну природу та ексцентричні навички. Проте в сучасних рیمейках відсутня любовна лінія, як в оригінальному тексті повісті. Телевізійні адаптації “Собаки Баскервілів” 2010-х років доводять пластичність сюжету класичного детективу Артура Конан Дойля, який зберігає психологічні та моральні колізії, локальний колорит та інтригу.

Ключові слова: детективна проза, Шерлок Голмс, телевізійна адаптація, нові технології, рیمейк.